

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΔΙΔΑΓΜΕΝΟΥ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

A1. (Μετάφραση)

Και αυτά, επειδή η ηθική αρετή συνδέεται με τα ευχάριστα και τα δυσάρεστα συναισθήματα. δηλαδή η ευχαρίστηση είναι εκείνη για την οποία κάνουμε τις τιποτένιες πράξεις, ενώ το δυσάρεστο συναίσθημα είναι εκείνο εξαιτίας του οποίου μένουμε μακριά από τα αισθητικώς ωραία πράγματα. Γι' αυτό πρέπει να έχουμε διαπαιδαγωγηθεί από την πιο μικρή ηλικία, όπως λέει ο Πλάτωνας, με τέτοιον τρόπο, ώστε να δοκιμάζουμε ευχάριστα και δυσάρεστα συναισθήματα με αυτά που πρέπει. πραγματικά αυτή είναι η σωστή παιδεία. Πρέπει όμως όχι μόνο να μιλήσουμε έτσι, ότι είναι έξη, αλλά τι λογής έξη. Πρέπει λοιπόν να ειπωθεί ότι κάθε αρετή, όποιου πράγματος είναι αρετή, και το ίδιο το πράγμα το κάνει να φτάσει στην πιο καλή κατάστασή του και το βοηθά να εκτελέσει με τον σωστό τρόπο το έργο του, αυτό που είναι προορισμένο γι' αυτό, όπως για παράδειγμα η αρετή του ματιού κάνει και το μάτι αξιόλογο και το έργο αυτού' γιατί με την αρετή του ματιού βλέπουμε καλά. Όμοια η αρετή του αλόγου κάνει το άλογο αξιόλογο και ικανό να καλπάζει και να μεταφέρει τον αναβάτη και να αντιμετωπίζει τους εχθρούς. Αν αυτό έτσι είναι σε όλα τα πράγματα, και η αρετή του ανθρώπου μπορεί να είναι η συνήθεια από την οποία ο άνθρωπος γίνεται ενάρετος και από την οποία θα εκτελέσει με σωστό τρόπο το έργο του.

B1.

Ο Αριστοτέλης διατυπώνει τη θέση ότι τα ευχάριστα ή δυσάρεστα συναισθήματα που συνοδεύουν τις πράξεις μας αποτελούν το κριτήριο ότι έχουν διαμορφωθεί μέσα μας τα μόνιμα στοιχεία του χαρακτήρα μας. Όταν λοιπόν κάνουμε ενάρετες πράξεις και εξαιτίας αυτών αισθανόμαστε ευχαρίστηση, αυτό σημαίνει ότι η αρετή αποτελεί μόνιμο χαρακτηριστικό μας. Γι αυτό η τέτοιου είδους ηδονή αποτελεί αγαθό για το οποίο δεν πρέπει να αδιαφορούμε. Άλλωστε αυτή είναι και η επιβράβευση για τις ηθικές πράξεις μας. Από την άλλη, η λύπη που αισθανόμαστε, όταν πράττουμε ενάρετα, αποδεικνύει ότι δεν έχουμε κάνει κτήμα μας την αρετή, δεν είμαστε ενάρετοι, αλλά ακόλαστοι. Για να αποδείξει τη θέση αυτή ο φιλόσοφος χρησιμοποιεί τα ακόλουθα παραδείγματα: **1ο παράδειγμα** («ὁ μὲν γὰρ ἀπεχόμενος ... ἀκόλαστος»): αν κάποιος κρατιέται μακριά από τις σωματικές ηδονές και αυτό του προκαλεί ευχάριστα συναισθήματα, τότε έχει αποκτήσει ένα μόνιμο στοιχείο του χαρακτήρα του και είναι σώφρων, ενώ αν σε κάποιον η αποχή αυτή προκαλεί δυσάρεστα συναισθήματα, τότε έχει διαμορφώσει ένα άλλο μόνιμο στοιχείο του χαρακτήρα του και είναι ακόλαστος. Επομένως, δεν αρκεί να απέχει κανείς από τις σωματικές ηδονές για να χαρακτηρίζεται σώφρων. Τον χαρακτηρισμό αυτόν τον δικαιούται μόνο εάν η αποχή αυτή του προκαλεί ευχάριστα συναισθήματα. Για να γίνει πιο κατανοητό το παράδειγμα, καλό είναι να διευκρινιστούν τα εξής: «**ήδονή**»: είναι το ευχάριστο συναίσθημα, η ηθική ικανοποίηση, η ανώτερη ηδονή που ολοκληρώνει τον άνθρωπο και δεν προκαλείται από σωματικό ερέθισμα. Για το ευχάριστο συναίσθημα που προκαλείται από σωματικό ερέθισμα, ο Αριστοτέλης χρησιμοποιεί τον όρο

«σωματικά ἡδοναί», όταν ο Αριστοτέλης μιλά για αποχή από τις σωματικές ηδονές («ἀπεχόμενος τῶν σωματικῶν ἡδονῶν»), δεν εννοεί την πλήρη αποχή από αυτές, αλλά την αποχή από τις υπερβολικές σωματικές ηδονές, την ἔμμετρη ἀπόλαυσή τους. Η πλήρης αποχή είναι κατά το φιλόσοφο κακία και ἀναίσθητος αυτός που ἀπέχει πλήρως από αυτές. «κλύπη»: είναι το δυσάρεστο συναίσθημα, «σῶφρων»: είναι αυτός που χρησιμοποιεί τη σκέψη του ὥστε να ενεργεί σωστά, ο εγκρατής, αυτός που τηρεί το μέτρο. Η αποχή από τις σωματικές ηδονές του προκαλεί ευχάριστα συναισθήματα, γιατί μπορεί και επιβάλλεται πάνω σ' αυτές και αποδεικνύει στον εαυτό του την ισχυρή του θέληση, «ἀκόλαστος»: είναι αυτός που ἀπέχει από τις σωματικές ηδονές, επιβάλλεται πάνω σ' αυτές, αλλά η αποχή αυτή του δημιουργεί δυσάρεστα συναισθήματα. Λυπάται, όταν δεν μπορεί να κανοποιήσει τις επιθυμίες του για ἀπόλαυση των σωματικῶν ηδονῶν. **2ο παράδειγμα** («καὶ ὁ μὲν ὑπομένων ... δειλός»): αν κάποιος υπομένει τους κινδύνους της μάχης ή τις αντιξοότητες της ζωής και αυτό του προκαλεί ευχάριστα ή τουλάχιστον ὄχι δυσάρεστα συναισθήματα, τότε ἔχει ἀποκτήσει ἕνα μόνιμο στοιχείο του χαρακτήρα του και είναι ἀνδρείος. Αν ὅμως υπομένει τους κινδύνους με δυσἀρέσκεια, τότε ἔχει διαμορφώσει ἕνα ἄλλο μόνιμο στοιχείο του χαρακτήρα του και είναι δειλός. Ἀς διευκρινίσουμε τώρα τους ἐξῆς ὅρους: «ἀνδρείος»: αισθάνεται ικανοποίηση, χαρά, όταν ἀντιμετωπίζει τα δεινά. Αυτό δε σημαίνει ὅτι δε νιώθει το συναίσθημα του φόβου, αλλά μπορεί και επιβάλλεται πάνω σ' αυτό και το ξεπερνά κι αυτό είναι στοιχείο της ἀρετῆς, «δειλός»: λυπάται, όταν βρίσκεται ἀντιμέτωπος με τις δυσκολίες, και νιώθει υπερβολικό φόβο στην ἀντιμέτωπιση των κινδύνων. Ο φόβος του υπερβαίνει τα ὅρια του μέτρου και δεν μπορεί να τον ξεπεράσει. Αυτό είναι στοιχείο της κακίας.

B2.

α. Προκειμένου να προσδιοριστεί το περιεχόμενο του ὄρου «ἀρετή», ὡπως ἔχει διδάξει σε ἄλλο ἔργο του ο Αριστοτέλης, πρέπει να καθοριστεί: α) το **προσεχές** γένος της (genus proximum), δηλαδή το πλησιέστερο σύνολο στο οποίο εντάσσεται και β) η **ειδοποιός διαφορά** της (specifica differentia), δηλαδή το ιδιαίτερο γνώρισμα με το οποίο η ἀρετή διακρίνεται από τις ὁμογενείς της ἔννοιες. Ἐτσι, για να φτάσει στον καθορισμό του προσεχούς γένους ἀναφέρει ὅτι η ἀρετή ἀνήκει στα «ἐν τῇ ψυχῇ γινόμενα, πάθη, δυνάμεις, ἔξεις». Οι θετικές συνέπειες της ἀρετῆς στο χαρακτήρα και στο ἔργο ὅλων των ὄντων, που τη διαφοροποιούν ποιοτικά από τις ἄλλες ἔξεις, υπογραμμίζονται με την επαναλαμβανόμενη χρήση του επιρρήματος «εὖ» και του επιθέτου «ἀγαθός».

Σκόπιμο κρίνεται σ' αυτό το σημείο να μιλήσουμε για την ἔννοια με την οποία χρησιμοποιείται ἐδῶ ο ὅρος «ἀρετή». Ο Αριστοτέλης δεν της ἀποδίδει καθαρὰ ἠθικό περιεχόμενο, αλλά τη θεωρεῖ ὡς οποιαδήποτε θετική ικανότητα ή ιδιότητα που υπάρχει σε μεγάλο βαθμό. Συνώνυμά της μπορούν να θεωρηθούν η **υπεροχή**, η **ἀνωτερότητα**, το **προτέρημα**.

Το προσεχές γένος της ἀρετῆς είναι οι **ἔξεις** - δηλαδή ο χαρακτήρας που διαμορφώνει ο ἄνθρωπος με την στάση που ἐπιλέγει ἀπέναντι στα πάθη είναι

αποτελεσμα επαναλαμβανόμενων ενεργειών και η ποιότητά τους εξαρτάται από την ποιότητα των ενεργειών μας. Άρα δεν αρκεί να χαρακτηρίζουμε τις αρετές έξεις, αφού αυτές διακρίνονται σε καλές και κακές, αλλά να βρούμε το ιδιαίτερο εκείνο γνώρισμα, την ειδοποιό διαφορά που τις διαφοροποιεί από τις άλλες έξεις. Ως έξεις λοιπόν θεωρούνται τα μόνιμα στοιχεία του χαρακτήρα που αποκτώνται ύστερα από επανάληψη συγκεκριμένων ενεργειών. Ωστόσο η επανάληψη δεν αφορά μόνο στις καλές και ενάρετες πράξεις αλλά και στις αντίθετές τους. Για τον Αριστοτέλη, λοιπόν, η ειδοποιός διαφορά που κάνει μια έξη αρετή είναι:

- α) να κάνει κάθε πράγμα που την έχει («αυτό»), είτε αυτό είναι άνθρωπος είτε ζώο είτε πράγμα, να βρίσκεται στην τέλεια κατάστασή του και
- β) να το βοηθά να εκτελεί με σωστό τρόπο το έργο για το οποίο είναι προορισμένο από τη φύση.

Έργον: βασική αντίληψη του Αριστοτέλη είναι ότι «ή φύσις οὐδὲν ποιεῖ μάτην». Αυτό σημαίνει ότι η φύσις ανέθεσε κατά τον Αριστοτέλη σε καθετὶ σ'αυτὸν τον κόσμο ένα έργον, έναν συγκεκριμένο προορισμό. Υπάρχει λοιπόν έργο του οφθαλμοῦ, έργο του ἵππου, έργο του ανθρώπου, έργο του χεριού και έργο του ποδιού. Και στον Πλάτωνα διαβάζουμε «ὄφθαλμῶν... ἔστι τι έργον;», «δοκεῖ τι σοι εἶναι ἵππου έργον;». Αλλού στα Ηθικά Νικομάχεια ο Αριστοτέλης θα μιλήσει για το έργο που επιτελεῖ ο κάθε επιμέρους «τεχνίτης» (αθλητής, αγαλαματοποιός, κιθαριστής), παράλληλα με το έργον του ανθρώπου (που είναι «ψυχῆς ἐνέργεια κατὰ λόγον ἢ μὴ ἄνευ λόγου»).

β. Συμπεραίνουμε λοιπόν ότι η αρετή είναι μια έξη και αυτή «αὐτὸ τε εὖ ἔχον ἀποτελεῖ καὶ τὸ έργον αὐτοῦ εὖ ἀποδίδωσι», δηλαδή κάνει και το ίδιο το πράγμα να φτάσει στην καλύτερη μορφή του αλλά και το βοηθά να εκτελέσει με το πιο σωστό τρόπο το έργο του, δηλαδή αυτό που είναι προορισμένο από τη φύση να επιτελέσει. Στην έννοια «ἐπιτελῶ» υπάρχει η έννοια **τέλος** και εντελέχεια, έναν από τους βασικούς όρους της αριστοτελικῆς φιλοσοφίας. Τέλος είναι κατά τον Αριστοτέλη ο λόγος για τον οποίο δημιουργήθηκε κάθε ον και η εντελέχεια είναι η εκπλήρωση του τελικού στόχου, του σκοπού, η ανώτατη φάση εξέλιξης του όντος, η τελειώσή του, που συμπίπτει με τον λόγο για τον οποίο είναι πλασμένο

B3 ΕΙΣΑΓΩΓΗ Σχολικού Βιβλίου

Σελ. 14: «Εἴκοσι χρόνια ... αν είναι να σωθεί η αλήθεια;»

B4

σχεδόν: ἀπεχόμενοι

αχάριστος: χαίρων

ασήμαντος: σημεῖον

ενδεής: δεῖ

πρόφαση: φησίν

διαμονή: μένειν

άρτιος: ἀρετή
τελεσίδικος: αποτελεί
δημαγωγός: ἤχθαι
καταδρομικό: δραμεῖν

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΑΔΙΔΑΚΤΟΥ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

Γ1. (Μετάφραση Αδίδακτου)

Στρατιώτες των Αθηναίων και των άλλων συμμάχων, ο μελλοντικός αγώνας για τη σωτηρία και την πατρίδα θα είναι κοινός για τον καθένα όχι λιγότερο ή περισσότερο απ' ό,τι για τους εχθρούς. Γιατί, αν νικήσουμε ή επικρατήσουμε τώρα με τα πλοία, είναι δυνατόν σε κάποιον να δει τη δική του πόλη, η οποία κάπου υπάρχει. Δεν πρέπει να στεναχωριόμαστε ούτε να παθαίνουμε αυτό ακριβώς, το οποίο παθαίνουν οι πιο άπειροι από τους ανθρώπους, οι οποίοι, αφού απέτυχαν ή νικήθηκαν στους πρώτους αγώνες έπειτα διαρκώς προσδοκούν ή αναμένουν με φόβο παρόμοιες συμφορές. Αλλά όσοι από τους Αθηναίους είστε παρόντες, οι οποίοι είστε έμπειροι ήδη πολλών πολέμων, και όσοι από τους συμμάχους, οι οποίοι πάντοτε εκστρατεύετε μαζί (μας), θυμηθείτε τους παραλογισμούς του πολέμου.

(ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΗ: Η χρήση α' πληθυντικού προσώπου στη φράση: **ἀθυμεῖν δὲ οὐ χρῆ οὐδὲ πάσχειν**: Δεν πρέπει να στεναχωριόμαστε ούτε να παθαίνουμε, προτιμήθηκε καθ' ἑξῆς στη μετάφρασή μας επειδή προηγείται το ἦν γὰρ κρατήσωμεν (α' πληθ.) νῦν ταῖς ναυσίν, αν και μπορεί να αποδοθεί και με β' πληθυντικό.)

Γ2.

ἀγών → ἀγῶνας
ναυσίν → ναῦ
ὄπερ → αἴσπερ
πρώτοις → προτέροις
σφαλέντες → σφαλεῖσι,
κρατήσωμεν → κράτει
ἐπιδεῖν → ἐφορᾶν
πάσχειν → πείσεται
ἔχουσιν → σχοίην-σχοῖμι
μνήσθητε → ἐμνήσθησαν

Γ3α.

στρατιῶται → ομοιόπτωτος επιθετικός προσδιορισμός στον ὄρο ἄνδρες.
τω → δοτική προσωπική στο απρόσωπο ἔστι, από την οποία προκύπτει το υποκείμενο του απαρεμφάτου ἐπιδεῖν
ἀθυμεῖν → τελικό απαρέμφατο υποκείμενο στο απρόσωπο ρήμα χρῆ
τῶν ἀνθρώπων → ετερόπτωτος προσδιορισμός στον ὄρο ἀπειρότατοι ως γενική διαιρετική.

ταῖς ξυμφοραῖς → δοτική αντικειμενική στο ὁμοίαν
τῶν παραλόγων → αντικείμενο στο μνήσθητε

Γ3β.

**Νικίας εἶπεν ὅτι, εἰ κρατήσαιεν (-ειαν) τοῖς ναυσίν, εἴη τῷ τήν ὑπάρχουσαν
που οἰκείαν πόλιν ἐπιδεῖν. (με ειδική πρόταση)**

**Νικίας εἶπεν, εἰ κρατήσαιεν (-ειαν) τοῖς ναυσίν, εἶναι τῷ τήν ὑπάρχουσαν
που οἰκείαν πόλιν ἐπιδεῖν. (με ειδικό απαρέμφατο)**

ΟΕΦΦΕ